

Ferran I de Nàpols, catalanoparlant (2 de 2)

Autor: Jordi Bilbeny

Data de publicació: 25-08-2016

¿Podem creure que el príncep Ferran, catalanoparlant fill de València, i la princesa Joana d'Aragó, catalanoparlant i filla de Barcelona, es van casar i a Nàpols van castellanitzar la Cort i el país sencer? O algú ho ha interpretat així amb una clara intencionalitat política i els nostres intel·lectuals no han fet res més que picar l'esquer?

[Continua de la primera part]

Si el fet que Ferrante es casés amb una Trastàmara hagués hagut de suposar una castellanització de la Cort i de la llengua, ¿com és que durant el regnat d'El Magnànim, que, a més a més de Trastàmara, era nascut a Castella i la seva primera llengua era el castellà, no es va donar cap castellanització específica ni general? I si no es va donar amb un rei «castellanoparlant», per què s'havia d'haver donat amb una reina que, pel fet de néixer a Barcelona i ser educada per catalans, va tenir –com hem vist– el català també com a llengua pròpia, de relació familiar, social i política?

Per contrapuntar-ho tot plegat una mica més, ara em vénen com l'anell al dit les paraules d'En Vicenç Beltran sobre la desaparició sobtada de la llengua catalana als registres curials de Nàpols. Segons ell, que segueix el parer de l'Armand-Adolphe Messer, «el català va desaparèixer de la cancelleria reial napolitana poc després de la mort del Magnànim, tret d'unes poques cartes adreçades a membres de la casa reial d'Aragó»¹⁶⁸.

Dic que el comentari és perfecte, perquè ens demostra dues coses fonamentals: la primera, que el català va ser llengua habitual durant el regnat d'Alfons, que s'acaba al 1458; i la segona, encara més important, és que si les poques cartes que ens han arribat escrites des de les cancelleries dels reis subsegüents, adreçades als seus parents catalans, són també en català, és que el català havia de ser la llengua normal de relació entre les cases reials de Nàpols i de Catalunya, a despit que només se n'hagin «salvat» unes poques missives.

I finalment, una darrera, però no menys rellevant conclusió. Si «el català va desaparèixer», com remarca En Messer, dels registres cancellerescos napolitans i només se'n conserven algunes cartes, és que el que realment «va desaparèixer» van ser les cartes mateixes, a través de les quals la llengua es manifestava. I amb això també podem entendre que la desaparició documental dels arxius de Nàpols no és ni un mite ni una llegenda, sinó un fet consumat i conegut, del qual, potser, l'únic que ens caldria és un estudi detallat i rigorós per fer-ho ja, d'una vegada per totes, universalment conegut.

Cal dubtar, doncs, de la correspondència. O de certa correspondència –de certs textos escrits– i creure que sovint, com en tants altres àmbits de la vida política i diplomàtica, els documents, quan no desapareixien, es feien traduir d'una llengua a una altra, sense que avui ens adonem realment de quina va ser l'original a l'hora que es redactava el text.

Així, em sembla de poca acuitat que es pugui creure que En Miquelot Corella, en tant que valencià, catalanoparlant i servidor del també catalanoparlant Cèsar Borja, «només escriu en italià –i quin italià!–, fins i tot al papa»¹⁶⁹, com comenta En Batllori.

Tornem-hi: ¿Per què un català, en una Itàlia catalana, havia d'escriure en italià al papa, que sempre va utilitzar el català per relacionar-se amb els seus parents i connacionals i en va fer l'expressió tangible i simbòlica més palmària del seu poder familiar i nacional?

No tinc cap mena de dubte que som davant de textos traduïts. I el mateix serveix per les cartes en castellà que s'han conservat de Joana de Nàpols i de la seva néta Sança al papa Alexandre VI quan precisament i justament «a la cort papal fins i tot alguns clergues i dignataris de Castella s'escrivien entre ells en català»¹⁷⁰.

I idènticament s'esdevé amb la reina Joana, que, segons En Batllori, «escrivia sempre en castellà al sant pare Alexandre VI»¹⁷¹. Em sembla delirant. Pensem-hi una mica: els castellans s'esforçaven a escriure al Papa en català i alguns catalans ho farien en castellà?

Tot és molt sospitos, majorment perquè Joana a Catalunya escrivia, –com hem vist– en català a tothom, i perquè Sança era la jove del Papa, en tant que muller d'En Jofré de Borja¹⁷², Príncep d'Squillace, també catalanoparlant, i era filla de Trusia Gazella¹⁷³ i del rei Alfons II de Nàpols, que no era castellà, sinó el fill del catalanoparlant Ferrante i d'Isabel de Chiaramonte.

A més a més, sabem que els administradors de llurs fills, els Prínceps d'Squillace –de Sança i de Jofré–, eren Ferran d'Íxer i Antoni de Gurrea, el quals també empraven el català, almenys com a llengua de relació epistolar¹⁷⁴, que és l'únic testimoni de què dispo ara mateix per aproximar-nos a la seva expressió lingüística.

És tan estrany que Sança escrivís en castellà, que, fins i tot, el Marquès de Laurencín no sabia com explicar-ho. I, així, en comentar el relat de les festes pel casament de Lucrècia Borja amb Alfons d'Aragó al 1498, que s'atribueix a aquesta princesa napolitana, l'esmentat erudit espanyol no pot explicar quins «motius tindria [Sança] per conèixer l'idioma castellà», vivint com va viure a Itàlia, envoltada d'italians i catalans, i «no haver estat mai a la nostra pàtria»¹⁷⁵.

Molt cert. Ara bé: si sabíem que el text castellà és un manuscrit de vuit folis, «sense cap indicació de l'arxiu o còdex d'on havia estat copiat»¹⁷⁶, és que som davant per davant d'una còpia d'un original perdut, de la qual, encara, s'hi ha esborrat el nom del destinatari.

El text, per torna, és farcit de construccions sintàctiques catalanes (me soy tanto tardado, al costado de, traía una ropa, a la tarde, que en esta Corte son, sala grande que se dice de los Pontífices, a man drecha, muy mas grandes, fasta en tierra, acabados que hubieron de bailar, etc.), i de lèxic català (aquesta, faldillas, cadira, cinta, orifante, la fronte, escaques, bonete, una [danza] baixa, su Santidat, lonja, mote, pomo, adormido, etc.)¹⁷⁷, la qual cosa fa pensar ple en una primitiva redacció catalana.

Si, a més, tenim en compte que les amistats de Sança que hi ha a la festa són, entre d'altres assistents, el Papa Borja i el seus fills Cèsar, Lucrècia, Jerònima i Jofré, que des de feia quatre anys era el seu marit; Guillem Ramon de Borja, Jaumot de Borja, Ramon i Jofré Castellar, Àngel i Miquel Corella, Jordi de Remolins, Joan de Cervelló i un tal Nogué¹⁷⁸, ara ens acabem d'adonar que Sança es va relacionar durant els dies que van durar les festes majoritàriament amb catalans.

I això indicaria que havia de ser més que normal que ella s'hi relacionés també en català. I, així, arribaríem a la conclusió final que si Sança podia parlar en català és que el seu pare, Alfons II, també. I que la llengua, dins el casal

reial català de Nàpols no es va perdre tan fàcilment com s'ha cregut fins ara.

Per afegitó, i per anar sumant evidències del que exposo, també som conscients que quan Alfons II s'ha d'adreçar als Reis Catòlics, no ho fa pas en castellà, sinó en una barreja de català i italià, segons consta a la lletra que els envia el 3 de maig del 1494 des de Nàpols¹⁷⁹, la qual cosa demostra a ulls vidents que no podia o no volia escriure en castellà. O que ni tan sols s'ho va arribar a plantejar. O que siguem, com de costum, davant d'una nova traducció a rellotge passat, amb la finalitat única d'italianitzar-lo culturalment, ja que no el podien castellanitzar. Per això mateix el seu italià és tan macarrònic.

Conformement, quan En Joan de Borja, II Duc de Gandia, escriu al rei Alfons, el 6 de setembre del mateix any, també ho fa en català¹⁸⁰. I en català són els «Capítols entre el Papa i Alfons II sobre la gent d'armes d'En Jofré de Borja», signats a l'any 1494, molt probablement a l'abril¹⁸¹. Durant les noces de Sança, filla d'Alfons II, amb Jofré de Borja, celebrades a Nàpols el 7 de maig del 1494¹⁸², es pot palpar l'ambient català que hi havia. L'ambient català majoritari.

Per En Batllori, «en veure entaulats, colze a colze, Alfons II i el seu germà Frederic, Sança d'Aragó i Virginio Orsini, amb el cardenal Joan de Borja, l'espòs Jofré de Borja –ara ja Jofré de Borja i Aragó– i el governador de Catalunya, Galceran de Requesens, home de confiança de Ferran II de Catalunya-Aragó, anomenat més endavant el Catòlic, hom podria pensar que a la cort de Nàpols [hi] seguia aquella promiscuïtat d'italià i català dels anys del Magnànim»¹⁸³.

I si entre aquesta «promiscuïtat» –que diu En Batllori– de la Cort d'Alfons II hi continuava viu el català, és que el català, com hem vingut veient, havia de ser la llengua del rei. Ho era perquè era la llengua del seu pare i la de la cort del seu pare. Era la llengua de la nova muller del rei, Joana d'Aragó i de les dames catalanes del seu seguici. I serà la llengua del seu gendre Jofré de Borja i de la seva jove Lucrècia Borja, casats respectivament amb els seus fills naturals tinguts amb Trusia Gazela: Sança d'Aragó i Alfons d'Aragó.

I, finalment, si com ens adverava abans En Croce, ell i el seu pare Ferrante «parlaven espanyol»¹⁸⁴, atès que l'espanyol que parlava el seu pare era el català de València, és que Alfons II, inequívocament, també havia de parlar en català. I d'aquí els múltiples rastres que n'han quedat a la documentació coetània.

Arribats aquí, una nova pregunta s'imposa: ¿Va desaparèixer la llengua catalana sobtadament als primers anys de la Cort de Ferrante o va perdurar fins al regnat d'Alfons II, ja quasi a les portes del segle XVI?

Llavors, cal ser molt prudents quan trobem certa documentació en castellà relacionada amb dos catalanoparlants, o amb un català i un italoparlant. Car, si sabíem mirar amb cura per sobre d'aquestes anomalies lingüístiques ens adonarem que el paper de la llengua castellana va ser més aviat escàs, per no dir nul. I, en tot cas, es pot conjecturar que seria introduït a rellotge passat en la traducció de la documentació més diversa, tal com passava també arreu de la Nació Catalana de terres hispanes.

Així, durant els dos primers anys del regnat de Ferrante, entre el 1458 i el 1460, tal com documenta la Venetz, a la cort de Nàpols només hi van haver «tres llengües oficials: napolità, català, llatí»¹⁸⁵. I els funcionaris reials, «tots escriuen en les tres varietats requerides a la cancelleria ferrantina amb summa professionalitat»¹⁸⁶.

En Max Cahner, convençut que en algun moment imprecís del passat el castellà havia gaudit d'alguna mena d'oficialitat, es veu també constret a afirmar que «durant el primer període del regnat de Ferrante la pressió del castellà com a llengua de cultura havia disminuït a la Cort»¹⁸⁷ i que «el català mantingué per molts anys el seu paper de llengua administrativa del regne»¹⁸⁸. Va arribar a tenir «carta de ciutadania» –diu En Batllori– «assolida a la Nàpols d'Alfons el Magnànim i a la dels primers anys del regnat del seu fill i successor Ferran I»¹⁸⁹.

La força de llengua catalana a la casa reial i a l'entorn de la cúria havia de ser tan evident; l'ús tan estès, normal i consolidat, que quan la Venetz torna a parlar de la llengua que utilitzaven els secretaris no catalans del rei, en els seus primers anys de govern, ens aporta els testimonis de llur competència lingüística.

El principal d'ells, Tommaso Girifalco (o de Girifalco), que signa 339 documents¹⁹⁰, «domina les tres llengües principals del Còdex Aragonès»¹⁹¹, que, com acabem de constatar, són el llatí, el napolità i el català. I afegeix que «l'únic document en castellà, redactat d'aquest escrivà, és ple d'errors»¹⁹².

Així mateix, comenta que dos altres secretaris, Antonio de Aversa i Paulus Garlon, també redacten en català. I finalment ens aporta el testimoni del darrer i quart secretari i vicerotari, Girolamo di Cosenza, que, «tot i sent de nacionalitat italiana, com s'evidencia pel cognom, escriu sense problemes en català»¹⁹³.

El rastre de la llengua castellana és quasi imperceptible. És tan indetectable, i tan notòriament palès, que la Venetz, en constatar que els escriptors italians de la cúria no escriuen en castellà, però sí en napolità i català, no s'està de conjecturar: «Es pot suposar que en aquesta època el castellà no fos part de les llengües exigides als escriptors a la cancelleria»¹⁹⁴.

És clar que no ho era. Per què ho havia de ser? Ni tampoc era a Nàpols llengua amb cap relleu ni solvència en el camp de la creació literària. Molt menys en la poesia, en un regnat on –com acabem de veure– predominaria el napolità i el català com a llengües de relació humana i diplomàtica. Com a llengües reials. De prestigi i de poder.

En Toribio Fuente, la Milagro M. Clavijo i l'Antonio Marqués subscriuen respecte a això que «el regnat de Ferrante constitueix, sens dubte, el període de més gran florida de la poesia en napolità i, alhora, el de la decadència de la poesia en espanyol»¹⁹⁵. Ni tan sols apareix una obra en castellà entre les 76 d'inventariades per l'Enrico de Rosa en un «Elenc sumari d'obres humanístiques comissionades per Alfons I d'Aragó i/o a ell dedicades» per humanistes residents a Nàpols¹⁹⁶. I, encara, si primíem una mica més, es pot dir amb total rotunditat que ni tan sols va ser la llengua de la correspondència del rei Ferrante i de la seva cancelleria. Entre els centenars de cartes recopilades per En Francesco Trinchera al seu notabilíssim Codice Aragonese, no n'hi ha cap en castellà.

Ans al contrari, fins i tot quan s'escriu a personatges d'una castellanitat innegable, com el noble Alfonso de Ávalos, el rei ho fa en italià¹⁹⁷. I en italià també escriurà a Álvaro de Nava¹⁹⁸, al duc de Cadis i a l'Almirall de Castella¹⁹⁹, a Fernandino de Cárdenas²⁰⁰, a Gutierre de Cárdenas²⁰¹. Àdhuc al Príncep de Castella²⁰² i al Rei de Castella²⁰³, Ferrante els escriurà en italià.

De les 748 cartes reials aplegades a les dues parts del segon volum, que abracen des del 2 d'octubre del 1491²⁰⁴ fins al 24 de gener del 1494²⁰⁵, i que constitueixen el corpus epistolar del darrer període del regnat de Ferrante, no n'hi ha cap en castellà.

Cap interès, cap predilecció, cap deferència, cap concessió a la llengua castellana. Cap ni una. Que lluny –que llunyaníssim– que som de cap castellanització suposada o pretesa. O inventada.

Per contra, ja hem vist com el llibre de cuina més important va ser escrit en català i dedicat al rei Ferrante, la qual cosa ens indica que el monarca, a més de parlar, llegia perfectament en català. Per En Nèstor Lujan es tracta «del llibre de cuina més fonamental, no només en l'àmbit català, sinó mediterrani»²⁰⁶. I, segons ell mateix, «tots els estudiosos del tema coincideixen en el fet que aquesta no pot ser de cap manera la primera edició del llibre i que la confecció del receptari n'és bastant anterior»²⁰⁷: que «pertany absolutament al segle XV»²⁰⁸.

Per això, rebla que «no hi ha indicis –no cal dir-ho– que aquells productes americans que canviaren la cuina europea fossin coneguts pel mestre Robert. Una prova més que el llibre pertany al segle XV i que, fins i tot, es podria datar amb anterioritat al 1491, perquè en aquest any l'Església modificà i reduí la sèrie de menjars prohibits durant la Quaresma i permeté menjar ous i productes derivats de la llet animal. Tot això és desconegut per al mestre Robert i és una prova més que l'edició del 1520 és una reproducció fidel d'un text anterior en el qual no s'hi han portat a terme modificacions ni posades al dia i que, per aquesta raó, no es fa ressò de les noves disposicions de l'Església»²⁰⁹.

Segons En Lujan és més que evident que «la cuina del mestre Robert és, naturalment, cortesana, esplèndida i, en certa mesura, fastuosa. S'insereix perfectament en l'art sanguini de viure típic de final del Renaixement italià, de les gentileses d'una civilització que aviat havia de ser malaguanyada per francesos i espanyols. L'abundor del peix mediterrani és un clar testimoni de la cuina d'un poble en plena expansió mediterrània»²¹⁰, com era el poble català. Amb la qual cosa és encara més versemblant que, realment, tal com diu el títol, el llibre fos escrit pel cuiner del rei Ferrante, i ho fos en català. I, com en tants altres casos de la cultura i la literatura, la traducció de Toledo del 1525 constitueix «el llibre de cuina més antic que coneixem en castellà»²¹¹.

No deixa de ser simptomàtic que, fins i tot, el llibre del cuiner del rei fos escrit en català, en un moment que, segons se'ns diu, la llengua castellana va ser la dominant.

Però, hi va haver alguna mena d'influència de la llengua castellana a Nàpols, abans del segle XV i durant aquest segle? En aquest sentit, En Benedetto Croce no té cap dubte a afirmar que «no es pot admetre una influència qualsevol de la llengua espanyola [o castellana] sobre la llengua italiana al dos-cents i al tres-cents. El vulgar castellà no era conegut en aquells temps a Itàlia, llevat, potser, de qualque individu isolat o per estranyes combinacions»²¹². I si això era així als segles XIII i XIV, en començar el segle XV, amb l'arribada del Magnànim a Nàpols i la seva entronització, va continuar igual.

Segons l'Andrés Soria, que recull el parer d'En Lorenzo Valla sobre la rudimentarietat de Ferran d'Antequera, pare d'Alfons, «els prínceps espanyols [vol dir castellans], hereus dels preconceptes medievals, menyspreaven les lletres»²¹³.

Per En Nicholas Round, que analitza la cultura renaixentista a Castella, «als ulls dels erudits italians, que vivien en una societat on el prestigi i l'humanisme fou immens i incontestat, la perspectiva per a un home de lletres a Espanya en els darrers anys del segle quinze apareixia deserta»²¹⁴. Afegeix que Galateo «aplica generalment als escriptors espanyols l'acusació d'ignorància»²¹⁵. I rebla que els castellans tenien «una indiferència i una hostilitat generals cap als coneixements i als estudis de llatí»²¹⁶. Per acabar reblant que «la reina [de Castella] no va aprendre llatí fins al 1482»²¹⁷. És a dir, que no va aprendre llatí fins que no va ser reina de Catalunya i es va immiscir de ple en l'ambient cultural de la cancelleria reial catalana, on aquesta llengua era tan quotidiana com indispensable i havia esdevingut un signe de prestigi i comunicació de les altes esferes del poder i era, de tot en tot, la porta irrenunciable a tota mena de coneixement.

En aquest sentit, En Rubió i Balaguer innova que, al segle XV, «els funcionaris que tenien a llur càrrec la redacció de la documentació oficial tenien tots una formació bàsica llatina»²¹⁸. Tenien una formació bàsica, però tant integrada que, majoritàriament «volien escriure en llatí ciceronià i aquest estil el tenen massa al cor perquè no transcendeixi el que empren escrivint en català»²¹⁹.

Em sembla força natural, doncs, a vista de tot plegat, que el desconeixement o menyspreu per tot el que era castellà fos ben generalitzat a Itàlia. Amb raó En De Rosa ha escrit, en parlar del nou rei Alfons i dels seus avantpassats castellans: «Els precedents de la seva terra d'origen, certament més rica de teòlegs que de lletrats, que prova un altre menyspreu cap a la cultura i arriba a sostenir que aquesta no s'adiu als gentilhomes i molt menys als monarques, no són en aquell temps entusiàstics»²²⁰.

Per ell, «la personalitat i el nivell dels sobirans d'aquelles terres era mediocre» tal com, per causa de la guerra civil de mitjan segle XV, «ho confirma la mateixa historiografia catalana, a propòsit de la lluita interna en aquells territoris»²²¹. I per això mateix, creguts que el nou monarca representaria l'ànima castellana dels Trastàmara, sosté que «els Prínceps italians tenen, doncs, en avorriments el [rei] Castellà i fan córrer veus que, sota tal aspecte, ell sigui només un bàrbar que no té capacitat ni de competir»²²².

De competir culturalment –és clar– amb els senyors d'Itàlia. Fos com fos, l'estigma d'una Castella inoperant i bàrbara, sense cap presència cultural i, per descomptat, lingüística a la península itàlica, era ben viu a mitjan segle XV. I ho seguiria essent fins als albars del XVI.

Per contra, segons En Croce, «la conquesta catalana de les dues illes més grans d'Itàlia, esdevinguda en aquell temps, donà lloc simplement a una influència local i circumscrita de la llengua catalana. Al dialecte sicilià penetraren en gran nombre les paraules catalanes, que s'observen abundoses als textos de la fi del segle XIV en endavant, o sigui de quan la lenta infiltració [catalana] fou completa, de quan –com ha estat ben notat– de la boca dels barons estrangers van passar a l'ús del poble»²²³.

En aquest mateix caient d'anàlisi de la influència dels catalans a Sicília, l'Antoni de Bofarull ens ha deixat dit que «també a Sicília, governada per una dinastia oriündia del casal de Barcelona, veritable satèl·lit de la confederació aragonesa des dels dies que fou cridat a regir-la Pere II el Gran fins a les acaballes del segle XV, la llengua catalana compartí el seu ceptre amb el dialecte local a les cancelleries de Palerm i Messina. Les lleis marítimes de Barcelona eren les d'aquesta i d'altres ciutats del regne. Agosta fou poblada per catalans i a Catània hi assoliren tant de predomini, que fou tinguda com a caput et protectrix omnium Catalanorum. Tant corrent i vulgar era el nostre idioma en certs punts de l'illa, que els mateixos estrangers l'arribaven a aprendre, com li esdevingué al darrer duc francès d'Athenes, Gualter de Brienne, que sucumbí a Grècia a la batalla de Cefís, a mans dels almogàvers, del qual afirma En Muntaner que per haver-se educat a Agosta, feyas amar a catalans e parlava en catalanesch»²²⁴. Per acabar conclouent que «al dialecte sicilià modern se sorprenen encara molts mots de la nostra llengua»²²⁵.

Cert: mentre la influència castellana sobre Itàlia als segles XIV i XV va ser totalment nul·la i inexistente, per contra és

universalment conegut que Sicília va ser incorporada a la corona catalana al 1282. Conformement, abans que Alfons IV conquerís Nàpols, ja hi havia una gran presència catalana al regne. Per això, En Nadal i En Prats, després de ressenyar-nos els noms més sobresortints en el camp de les lletres i del pensament en aquella cort, relaten: «Però a Nàpols no hi van pas anar només nobles, prelats, artistes i curials oberts als nous corrents humanistes. La presència de catalans a les corts d'Alfons i Ferrante tingué molt més pes del que podria fer pensar la llista que hem repassat.

»La presència de catalans al Regno ja venia de lluny. Quan la guerra de Bonafaci VIII i Carles d'Anjou contra Frederic de Sicília, molts soldats catalans es van enrolar sota les seves banderes, un cop Jaume II va haver abandonat el simulacre d'enfrontament amb el seu germà. Però és sobretot a la cort napolitana del rei Robert on trobem molts catalans a començament del segle XIV. Es tracta –potser cal tenir-ho present– d'aquell Robert que fou retingut com a hostatge a Catalunya sis o set anys, quan era jove, i de qui es conserven quatre cartes escrites en un català ben afrancesat. Casat amb princeses catalanes, tropes catalanes l'acompanyaren en moltes campanyes. En temps del seu successor al Regne de Nàpols, Carles II, la presència mercantil catalana fou tan intensa a la ciutat que un carrer es diu, des d'aleshores, Rua catalana»²²⁶.

Sembla, doncs, més que provat, que la llengua i la cultura catalanes es van introduir a Nàpols força abans de la conquesta del Magnànim i que, en tot cas, aquesta podia haver estat la conseqüència d'uns antics vincles i d'una presència anterior que la vindrien a requerir i legitimar. I sembla, així mateix, que l'Antoni de Capmany ja ho intuïa, car va escriure: «El comte de Provença Raimon Berenguer II aficionà l'Emperador Frederic I a la poesia provençal. Essent Frederic a Torí, pels volts del 1162, fou visitat d'aquell il·lustre Príncep, al qual donà una acollida magnífica per la fama de les virtuts i gestes del seu oncle, el Comte de Barcelona. El Comte, llavors, volgué obsequiar l'Emperador amb diverses cançons, que féu recitar en la seva presència per la colla de trobadors que duia al seu seguici, als quals Frederic féu regals valuosos, i restà tan meravellat i agradat d'aquella inventiva poètica, i dolçor de rimar, que s'entossudí després a imitar-los, component un Madrigal en llengua provençal»²²⁷. I, sense perdre petja, adverava: «D'aquesta manera bé podem dir que els nostres Prínceps barcelonins, tingueren la glòria d'haver estat afavoridors i promotors d'un idioma i gènere de literatura, que passà a Sicília des de l'època de l'Emperador Frederic I, que residí en aquella illa, i a Nàpols des del regnat de Carles d'Anjou. Aquest rei, germà de Sant Lluís, fou criat a la cort d'En Raimon Berenguer V, últim Comte de Provença; i la seva esposa Beatriu, filla i hereva d'En Raimon, que morí al 1245, fou igualment educada en el gust de la poesia provençal, que havia fet fins llavors les delícies de la Cort i palau del seu pare. Aquests dos Prínceps estrangers introduïren al Regne de Nàpols, amb la necessitat del tracte civil, gran mudança a la llengua comuna italiana. I, per això, a Nàpols més que en cap altra part, la literatura vulgar es cultivava a exemple i imitació de la llengua provençal»²²⁸. Queda clar, doncs, que la llengua occitana es va introduir a Nàpols ja al segle XII, de bracet de poetes provençals i catalans. I bé hi podria ser considerada ja llavors llengua catalana, atesa la poca o minsa diferència entre ambdues, però sobretot atès al fet que, «com a conseqüència de la unió entre catalans i provençals, Catalunya era vista pels italians, lingüísticament i poètica, com una perllongació de la terra on imperava la llengua d'oc»²²⁹. I, fins i tot, Dante, com ha remarcat En Francesco d'Ovidio, «fa correspondre els Hispans a la llengua d'oc (això és, amb una mica de restricció mental, els Catalans)»²³⁰.

Amb restricció mental o amb un altre punt de vista que avui dia ja hem perdut del tot, el que verament importa és que Dante, a més a més de considerar els occitans com a catalans, els veia alhora ambdós també com a espanyols. És a dir, que els espanyols, per Dante, eren els catalans. I en conseqüència, tornem a ser davant de la certesa que, quan hom parla de la gran influència espanyola a la Itàlia del segle XV –tant sigui de la llengua, com de la cultura–, no es parla de cap altra cosa que de la gran influència catalana: tant de la llengua com de la cultura.

Jordi Bilbeny

ANOTACIONS

168 V. BELTRAN, ob. cit., p. 45, nota 37.

169 M. BATLLORI, «El català, llengua de cort a Roma, durant els pontificats de Calixt III i Alexandre VI»; La família Borja; ob. cit., p. 158.

170 M. BATLLORI, «Entorn de la bibliofília d'Alfons II de Nàpols», La família Borja; ob. cit., p. 224.

171 Ídem.

172 M. BATLLORI, «L'enaltiment de la família Borja», La família Borja; ob. cit., Quadre V.

173 Ídem, p. 33.

174 Cf. MIQUEL BATLLORI, De València a Roma. Cartes triades dels Borja; Sèrie gran-21, Quaderns Crema, S.A.; Barcelona, 1998, carta 23, p. 99-107; carta 27, p. 112-118; carta 30, p. 123-127; carta 47, p. 172-174; carta 48, p. 175-176; carta 51, p. 178-181 i carta 55, p. 187-188.

175 EL MARQUÉS DE LAURENCÍN, Relación de los festines que se celebraron en el Vaticano con el motivo de las bodas de Lucrecia Borgia con Don Alonso de Aragón; Imprenta de Fortanet, Madrid, 1916, p. 7.

176 Ídem, p. 6.

177 Ídem, «Relación de las bodas de Lucrecia Borja», p. 81-98.

178 Ídem.

179 Cf. JOSEP SANCHIS SIVERA, Alguns documents i cartes privades que pertanyen al segon duc de Gandia en Joan de Borja. Notes per a la història d'Alexandre VI; estudi preliminar i edició de Santiago La Parra López i transcripció de Vicent Garcia i Martínez, CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2001, doc. 25, p. 136-137.

180 Ídem, doc. 34, p. 159-160.

181 R. P. MIGUEL BATLLORI, Alejandro VI y la Casa Real de Aragón. 1492-1498; Real Academia de la Historia, Madrid, 1958, doc. 6, p. 52-53.

182 M. BATLLORI, «L'enaltiment de la família Borja», La família Borja; ob. cit., p. 33.

183 Ídem, «Entorn de la bibliofília d'Alfons II de Nàpols», La família Borja; ob. cit., p. 223.

184 B. CROCE, España en la vida italiana del Renacimiento; ob. cit., p. 104.

185 G. H. VENETZ, ob. cit., p. 277.

186 Ídem, p. 285.

187 M. CAHNER, ob. cit., p. 227.

188 Ídem.

189 M. BATLLORI, «El català, llengua de cort a Roma durant els pontificats de Calixt III i Alexandre VI», La família Borja; ob. cit., p. 145.

190 G. H. VENETZ, ob. cit., p. 282.

191 Ídem.

192 Ídem.

193 Ídem.

194 G. H. VENETZ, ob. cit., p. 283.

195 TORIBIO FUENTE, MILAGRO M. CLAVIJO, ANTONIO MARQUÉS, «Relaciones Italo-Españolas y su reflejo en los Cancioneros castellanos del siglo XV», "Italia-España-Europa": Literaturas Comparadas, Tradiciones y Traducciones (XI Congreso Internacional de la Sociedad Española de Italianistas); Arcibel Editores, Sevilla, 2006, vol. II, p. 146.

196 ENRICO DE ROSA, «Elenco sommario delle opere umanistiche commissionate da Alfonso I d'Aragona e/o a lui dedicate. Umanisti residenti a Napoli», Alfonso I d'Aragona. Il Re che ha fatto il Rinascimento a Napoli; M. D'Auria Editore, Nàpols, 2007, p. 43-54.

197 Vg. FRANCESCO TRINCHERA, Codice Aragonese. O sia, Lettere Regie, Ordinamenti ed altri Atti Governativi de'Sovrani Aragonesi in Napoli riguardanti l'amministrazione interna del reame e le relazioni all'estero; Stabilimento Tipografico de Giuseppe Cataneo, Nàpols, 1866, Volum Primer, p. 258, doc. CLXXIX.

-
- 198 Vg. F. TRINCHERA, ob. cit., 1868, Volum Segon, Part Primera, p. 166, doc. CLXXXVI.
- 199 Ídem, p. 172-173, doc. CXCIV.
- 200 Ídem, p. 173-174, doc. CXCIV.
- 201 Ídem, p. 174-175, doc. CXCVI.
- 202 Ídem, p. 221, doc. CCLII.
- 203 Ídem, p. 226-227, doc. CCLIX.
- 204 Ídem, p. 1, doc. I.
- 205 Vg. F. TRINCHERA, ob. cit., Volum Segon, Part Segona, p. 439-440, doc. DCCXLVIII,
- 206 NÉSTOR LUJÁN, El arte de comer; Biblioteca de la Vanguardia, Barcelona, 1983, p. 79.
- 207 Ídem.
- 208 Ídem, p. 82.
- 209 Ídem.
- 210 Ídem.
- 211 VERONIKA LEIMGRUBER, «Introducció» al Libre del Coch de Mestre Robert; Clàssics Curial-16, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1996, p. 13.
- 212 BENEDETTO CROCE, La Lingua Spagnuola in Italia; E. Loescher & C., Roma, 1895, p. 6.
- 213 A. SORIA, ob. cit., p. 47.
- 214 NICHOLAS G. ROUND, «Renaissance culture and its opponents in fifteenth-century Castile»; Modern Language Review, 57, núm. 2, Abril 1962, p. 210.
- 215 Ídem, p. 209.
- 216 Ídem, p. 210.
- 217 Ídem, p. 211.
- 218 J. RUBIÓ i BALAGUER, «Influència de la sintaxi llatina en la Cancelleria catalana del segle XV», Humanisme i Renaixement; ob. cit., p. 297.
- 219 Ídem.
- 220 E. DE ROSA, ob. cit., p. 37.
- 221 Ídem.
- 222 Ídem, p. 39.
- 223 B. CROCE, La Lingua Spagnuola in Italia; ob. cit., p. 6.
- 224 ANTONIO RUBIÓ Y LLUCH, Del nombre y de la unidad de la lengua catalana; discurs llegit davant de la Real Academia Española en la seva recepció pública, el dia 23 de març del 1930, edició de Germà Colón Domènech, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2004, p. 62.
- 225 Ídem.

226 J. M. NADAL – M. PRATS, ob. cit., p. 107-108.

227 ANTONIO DE CAPMANY Y DE MONTPALAU, Memorias Históricas sobre la Marina, Comercio y Artes de la Antigua Ciudad de Barcelona; Imprenta de D. Antonio de Sancha, Madrid, 1779, «Apèndix», foli 8.

228 Ídem.

229 B. CROCE, España en la vida italiana del Renacimiento; ob. cit., p. 52.

230 FRANCESCO D'OVIDIO, Saggi Critici; Domenico Morano, Librajo-Editore; Nàpols, 1878, p. 366.